

УДК 343.97

*Н. В. Лаговська**здобувач**ПВНЗ «Університет сучасних знань»*

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Вступ. Питання вивчення детермінантів будь-якого виду злочинності, зокрема й у сфері адміністративних послуг, має важливе наукове та практичне значення, адже протидія цьому негативному явищу, як і злочинності у сфері публічних послуг, визнана одним із пріоритетних напрямів діяльності держави відповідно до вимог Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Виокремлення і характеристика причин та умов кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг є запорукою створення належної системи протидії цим кримінально каранним діянням у державі.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення та аналіз причин і умов вчинення кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детермінанти злочинності у сфері надання адміністративних послуг стали предметом досліджень багатьох учених-кримінологів, зокрема А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, Н.Ф. Кузнецової, О.М. Литвака, М.І. Мельника та інших науковців.

Варто зазначити, що, незважаючи на певну увагу науковців до проблеми запобігання злочинності у сфері надання адміністративних послуг, характеристика її детермінантів недостатньо вивчена. Навіть у тих випадках, коли вони аналізуються, існують різні точки зору щодо причин, умов та їх змістовного наповнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед зауважимо, що в кримінології немає єдиного понятійного апарату для позначення детермінантів злочинності. У працях різних дослідників вжито такі терміни, як: «причини», «умови», «фактори», «криміногенні фактори», «детермінанти», «причинний комплекс», «обставини» злочинності. Це пов'язано з тим, що теорія детермінації є надзвичайно складною філософською проблемою, щодо якої не вщухають дискусії і донині.

Так, Н.Ф. Кузнецова розробила сучасну теорію кримінологічної детермінації й виділила причини, умови та корелянти злочинності [4, с. 11]. Такої думки дотримується і А.П. Закалюк. Він визначає, що причиною називають явища (системи), які породжують, продукують інші явища (системи) – наслідки; умовою – різноманітні явища,

процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причини, яка породжує наслідок; корелянти – такий зв'язок між подіями, явищами, процесами, за якого зміна одних явищ супроводжується (не спричиняється чи обумовлюється) зміною інших [2, с. 186-189].

Інші науковці вважають, що потрібно розрізняти причини та умови кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг. При цьому під причиною слід розуміти таку сукупність об'єктивних негативних криміногенних явищ і процесів, що безпосередньо детермінує злочинність у сфері службової діяльності як свій закономірний наслідок, а умовою – об'єктивні та суб'єктивні криміногенні факти реальної дійсності, що уможлиблює (формує причину, сприяє або не перешкоджає) даний вид злочинності.

Причини та умови кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг мають надзвичайно складний характер, обумовлений насамперед складністю структури суспільних відносин як об'єкта кримінально-правової охорони, спеціальним статусом суб'єкта кримінального правопорушення, появою нових видів спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення, зокрема осіб, які надають адміністративні послуги, мотивацією злочинної поведінки, високим рівнем латентності кримінальних правопорушень у цій сфері тощо.

Серед причин та умов кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг можна виділити економічні, політико-правові, соціально-психологічні та організаційні.

До економічних причин та умов кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг, зокрема, належать такі.

Відсутність стабільного стану економіки в Україні, що безпосередньо впливає на ті процеси, які відбуваються у сфері надання адміністративних послуг. Вплив світової економічної кризи на українську економіку очевидний, оскільки тривають зростання рівня інфляції в нашій державі, зниження рівня доходів, збільшення безробіття тощо. Усе це призводить до обезцінювання грошових коштів та необхідності пошуку службовими особами інших способів збільшення своїх прибутків (у тому числі незаконним шляхом). Суттєву детермінуючу роль відіграють, зокрема, і такі фактори, як низький рівень оплати праці окремих

категорій службових осіб, нерегулярність виплати заробітної плати, матеріальна незабезпеченість осіб нижчої та середньої управлінських ланок.

Виникнення майнової поляризації населення, що спричинила появу такої категорії населення, яка має надвисокі прибутки і, як наслідок, – вільні кошти, що можуть використовуватися для вчинення окремих кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг. Водночас, як зазначає М.І. Мельник, з'являються такі державні службовці, наділені вагомими повноваженнями у сфері економіки, які не мають хоча б мінімально необхідного рівня достатку [8, с. 245].

Відсутність ефективних інструментів захисту інтересів підприємців від службових осіб. Корупція розквітає там, де чиновники мають повноваження розпоряджатися будь-якими дефіцитними благами. Особливо це помітно в країнах з перехідною економікою та країнах, що розвиваються, однак проявляється і в розвинутих державах. Наприклад, у США велика кількість корупційних проявів при реалізації програми пільгового надання житла сім'ям, які цього потребують [6, с. 64].

До політико-правових причин та умов злочинності у сфері надання адміністративних послуг можна зарахувати, зокрема, зазначені нижче.

Декларативність і формальність окремих цінностей, які проголошені в Україні. Йдеться про те, що в нашій державі найвищою соціальною цінністю визнається людина, встановлюються принцип верховенства права та ідеологічний плюралізм, а також гарантуються права людини, у тому числі на доступ до публічної служби, на участь в управлінні суспільними справами тощо. Однак, враховуючи декларативність більшості таких законодавчих положень, спостерігаються фактичне відмежування суспільства і влади від людини, слабкість інститутів громадянського суспільства тощо [1, с. 34].

Нестабільність демократичних політичних традицій. До проникнення корупції у сферу політики призводять такі чинники, як недостатня сформованість політичної культури, нерозвиненість партійної системи, коли партії не в змозі брати на себе відповідальність за підготовку і просування своїх кадрів, недосконалість виборчого законодавства, яке провокує порушення при фінансуванні виборчих кампаній. Отже, подальша корумпованість представницьких органів влади закладається ще на етапі проведення виборів.

Відсутність законодавчого визначення окремих понять, що становлять понятійний апарат статей, у яких передбачається кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері надання адміністративних послуг. Зокрема, їх суб'єктом названо особу, яка надає такі послуги. Однак у законодавстві України відсутні визначення базових (основних) понять, що утворюють

законодавче формулювання цього спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Лише в Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 року № 90-р, зазначається: «... послуги, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні, становлять сферу публічних послуг». Однак статус Концепції не обов'язковий, а тому відповідні положення не обов'язкові для застосування на практиці [3].

Колізійність законодавства України, наявність суперечностей у законах та підзаконних нормативно-правових актах, відсутність, а іноді, навпаки, надмірна деталізація повноважень службових осіб, які надають публічні послуги, призводять до свавілля, бюрократизму, утруднюють роботу щодо протидії злочинності у сфері надання адміністративних послуг. Також варто зазначити про недосконалість нормативної бази протидії корупції, несвочасність прийняття необхідних нормативно-правових актів.

Імунітет окремих категорій службових осіб (наприклад, суддів, народних депутатів), встановлення надзвичайно складної процедури притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Соціально-психологічні причини та умови кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг визначено нижче.

Історична обумовленість. За свідченням О.Г. Кулика, з урахуванням ранжирування кримінальних правопорушень, передбачених у двадцяти розділах Особливої частини КК України, злочини у сфері надання адміністративних послуг посідають шосте місце [5, с. 189]. Незважаючи на це, історично склалося так, що населення України терпимо ставиться до тих осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері надання адміністративних послуг. Корупція – соціальна норма. Ступінь суспільної небезпеки цих кримінально караних діянь для громадян є незначним.

Позитивним є ставлення громадян, особливо підприємців, до факту передачі неправомірної вигоди як способу вирішення певних питань, відстоювання власних інтересів.

Низький рівень правосвідомості громадян. На сьогодні спостерігаємо ситуацію, коли значна частина населення, яка прямо або побічно втягнута в тіньову економіку, отримує заробітну плату в конвертах та ухиляється від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. Будучи свідками численних зловживань з боку службових осіб, які надають адміністративні послуги, населення ставиться до норм права як до чогось необов'язкового, особливо якщо йдеться не про загальнокримінальні злочини.

Правовий нігілізм значної частини службових осіб та осіб, які здійснюють професійну діяльність і надають публічні послуги. Цей детермінант тісно пов'язаний з тим, що відсутність гідної офіційної заробітної плати дехто сприймає як стимул для того, щоб вчиняти кримінальні правопорушення у сфері надання адміністративних послуг.

Почуття безкарності службових осіб та осіб, які надають адміністративні послуги, у зв'язку із незаінтересованістю осіб розголошувати такий конфлікт. Це свідчить про високий рівень латентності кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг. Як правило, у таких кримінальних провадженнях немає потерпілого, який міг би заявити про вчинений щодо нього кримінальне правопорушення. Сторони здебільшого залишаються «задоволеними» незаконними відносинами, що виникли між ними.

Причинами та умовами кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг організаційного характеру є, зокрема, такі.

Недостатньо ефективна система контролю діяльності державних службовців, надмірна «закритість» та іноді необґрунтована корпоративна солідарність більшості державних органів і комерційних структур, відсутність гласності та прозорості в їхній діяльності, слабкість внутрішнього, відомчого контролю. Усе це створює сприятливе середовище для вчинення кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг. Більшість населення країни толерантно ставиться до корупціонерів, що можна розглядати як причину, яка сприяє зміцненню позицій корупції у суспільстві. Як зазначав дослідник В. В. Лунев, корупція в нашій державі стала нормою, а не винятком, а це означає, що правоохоронні органи вражені нею та не мають сил, щоб боротися з інституційною корупцією. Могутній конгломерат (бюрократія–бізнес–організована злочинність), який отримав назву «залізний трикутник», живе виключно за своїми законами. Існує світовий парадокс: усі говорять про руйнівну силу корупції, а офіційна кримінальна, судова та пенітенціарна статистика (як світова, так і національна) свідчить про одиничні факти доведеної продажності [7, с. 523–524].

Низький рівень підготовки працівників правоохоронних органів щодо протидії злочинам у сфері надання адміністративних послуг. Це пояснюється, зокрема, тим, що у закладах освіти, які здійснюють підготовку працівників правоохоронних органів, не приділяється належної уваги проблемам кримінально-правової кваліфікації злочинів у сфері надання адміністративних послуг.

Неефективна організація діяльності аналітичних підрозділів правоохоронних органів, брак співробітників, які займаються таким видом діяльності. У зв'язку з цим маємо прорахунки у про-

гнозуванні кримінологічної ситуації як на рівні регіонів, так і в Україні загалом, у плануванні та здійсненні протидії злочинності відповідного виду.

Недостатнє наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів. Йдеться про: низький рівень наукового дослідження окремих проблем злочинності у сфері надання адміністративних послуг; невелику кількість методичних рекомендацій практичного спрямування; ігнорування наявних наукових розробок, а також недостатньо ефективний механізм впровадження наукових досліджень у практичну правозастосовну діяльність.

Непрозорий характер кадрової політики. Заміщення посад службовців не на основі професійного рівня і моральних якостей; формалізм проведення конкурсів, атестацій та інших кадрових технологій; відсутність ротаций і горизонтальних переміщень службовців [9, с. 214].

Отже, можна виокремити причини й умови кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг економічного, політико-правового, соціально-психологічного та організаційного характеру, які обумовлюють чи спричинюють вчинення цих кримінально-караних діянь та є ефективним мірилом для розроблення належних заходів протидії кримінальним правопорушенням у сфері надання адміністративних послуг.

Література

1. Журавський В.С. Політична система України: проблеми становлення і розвитку (правовий аспект). К.: Парламентське вид-во, 1999. 112 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 21: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. К.: Ін Юре, 2007. 424 с.
3. Концепція розвитку надання системи адміністративних послуг органами виконавчої влади: затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 року № 90-р URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/90-2006-%D1%80.html>.
4. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. М.: Изд-во Московского ун-та, 1984. 208 с.
5. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: теорія і практика кримінологічного дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08. К., 2013. 618 с.
6. Латов Ю. В., Ковалев С. Н. Теневая экономика: учеб. пособие для вузов. Под ред. В.Я. Кикотя, Г.М. Казиахметова. М.: Норма, 2006. 336 с.
7. Лунев В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. М.: Волтерс Клувер, 2005. 912 с.
8. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми запобігання корупції: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право». Національна академія внутрішніх справ України. К., 2002. 506 с.
9. Шмаль Л. Причини та умови злочинів у сфері службової діяльності і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 212-218.

Анотація

Лаговська Н. В. Детермінанти злочинності у сфері надання адміністративних послуг в Україні. – Стаття.

У статті розглянуто питання детермінації злочинності у сфері надання адміністративних послуг в Україні. Зазначено, що серед причин та умов кримінальних правопорушень у сфері надання адміністративних послуг в Україні можна виділити економічні, політико-правові, соціально-психологічні та організаційні

Ключові слова: злочинність, причини, умови, детермінанти, адміністративні послуги, кримінальні правопорушення.

Аннотация

Лаговская Н. В. Детерминанты преступности в сфере предоставления административных услуг в Украине. – Статья.

В статье рассмотрены вопросы детерминации преступности в сфере предоставления административных

услуг в Украине. Отмечено, что среди причин и условий уголовных правонарушений в сфере предоставления административных услуг в Украине можно выделить экономические, политико-правовые, социально-психологические и организационные

Ключевые слова: преступность, причины, условия, детерминанты, административные услуги, уголовные правонарушения.

Summary

Lagovska N. V. Determinants of crime in the field of administrative services in Ukraine. – Article.

The article considers the issue of crime determination in the field of administrative services in Ukraine. It is noted that among the causes and conditions of criminal offenses in the field of administrative services in Ukraine can be distinguished economic, political, legal, socio-psychological and organizational

Key words: crime, causes, conditions, determinants, administrative services, criminal offenses.